

мають становити основу реалізації державних програм розвитку Збройних Сил України за основними напрямками. Розробка й реалізація цільових комплексних програм є складною задачею воєнної економіки, що повинна вирішуватися із застосуванням економіко-математичних методів ресурсної оптимізації з відповідною комп'ютерною автоматизацією.

В процесі реформування та розвитку Збройних Сил України особливо ретельного розгляду потребують методи економічного обґрунтування стратегічного оборонного планування в Збройних Силах. Виходячи з цього, виділимо такі основні вимоги до системи оборонного планування:

1. Оборонне планування повинно носити системний характер, тобто охоплювати всі сторони даного процесу, забезпечуючи збалансованість його складових елементів.

2. Реформування та розвиток Збройних Сил повинно бути орієнтоване на кінцеві цілі, а не на проміжні результати з урахуванням реально готових до використання матеріально-фінансових ресурсів.

3. По кожному з альтернативних варіантів реформування та розвитку Збройних Сил України необхідно визначити набір елементів рішення і чисельні показники, що описують його у сукупності. Серед альтернативних варіантів найбільш важливі для вибору ті, що є найкращими за методом «витрати-ефективність».

При плануванні розвитку Збройних Сил варто виділяти і реалізовувати пріоритетні напрямки з урахуванням обмеженості оборонних ресурсів.

А. Е. Фукс

Київський національний економічний університет

ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ТІНЬОВИХ КАПІТАЛІВ В УКРАЇНІ

Серед країн Центральної і Східної Європи і на пострадянському просторі за масштабами тіньового сектору Україна утримує одну із чільних позицій. Оцінка її масштабів за різними джерелами коливається від 40 до 80 % залежно від методу оцінки (наприклад, на основі попиту на гроші чи споживання електроенергії). На думку більшості експертів, питома вага тіньової економіки нині в Україні становить 50—60 % ВВП. Це свідчить про те, що Україна перейшла критичну межу тіньової економіки майже у 2 рази (за західними оцінками вона становить 30—35 % ВВП).

В березні 2004 р. Президент України в посланні до парламенту оцінив обсяг тіньової економіки в 35 % від ВВП країни. За його словами, свого максимуму цей сектор досягнув в 1997 р., склавши тоді 40 % від ВВП. Але багато хто з експертів вважає, що особливих позитивних зрушень за останні роки в цій сфері не відбулося. Тому можна вважати, що наведені обсяги тіньової економіки є дещо заниженими. На думку експертів, питома вага тіньового сектору економіки в Україні й далі залишається досить високою — 65 % ВВП [1, С. 81].

Тіньова економічна діяльність стала результатом й поспішної відкритості (вже на старті реформ) української економіки: конкурувати в такій ситуації з іноземним капіталом можливо було лише шляхом реалізації тіньових зв'язків. Тут і відкриття закордонних рахунків, не повернення валютних цінностей в Україну. За різними оцінками, з України до усіяких офшорних зон і банків вивезено від 20 до 50 млрд дол.[2, С. 5], а в 2002 р. — 2,3 млрд дол. [3, С. 12]. Нелегально вивезений капітал в декілька разів перевищує зовнішній борг України. Фактично західні країни не є кредиторами України, а Україна — їх кредитор.

У тіньовій економіці, за розрахунками експертів, знаходиться в обігу 33 млрд грн, або 35 % всієї грошової маси, яка минає банківсько-фінансову систему. При цьому щорічно «у конвертах» виплачується більше 25 млрд грн. Тобто масштаби «другої» економіки співставні з бюджетом країни.

Відплив значних сум валютних коштів за кордон спонукав Президента України у червні 1994 р. видати Указ «Про невідкладні заходи щодо повернення в Україну валютних цінностей, що незаконно знаходяться за її межами». Указ зобов'язував суб'єктів підприємницької діяльності декларувати наявність належних їм валютних цінностей, які знаходяться за межами країни, та в місячний строк переказати до уповноважених банків України валютні цінності, розміщені з порушенням цього порядку. У разі виконання цих вимог їм гарантували не застосовувати проти них санкції та не притягувати до кримінальної відповідальності.

Однак суто адміністративними заходами повернути валютні цінності в Україну не вдалося. Економічних же заходів майже не застосовували. Відтак цю та інші проблеми боротьби з відмиванням грошей не було розв'язано.

У цьому зв'язку варто згадати про рішення FATF (вересень 2001 р.) внести Україну до «чорного» списку країн, які недостатньо борються з відмиванням грошей. Основною причиною внесення

України до списку країн, які ведуть недостатню боротьбу з відмиванням грошей, є відсутність у нашій країні відповідного закону.

Та все ж парламент (29 листопада 2002 р.) прийняв у другому читанні проект закону про боротьбу з відмиванням «брудних» грошей, а сам закон з внесеними змінами прийнятий 24 грудня 2002 р. Але одного закону про відмивання грошей мало — необхідні чітко визначені механізми його запровадження та відповідні реформи податкової системи.

Головним шляхом повернення тіньових капіталів може бути лише створення привабливих економічних і адміністративних умов повернення і інвестування тіньових капіталів в економіку України.

Найактуальнішою задачею на сучасному етапі розвитку України є припинення вивозу національного капіталу за межі країни (за різними оцінками він сягає від 20 до 50 млрд дол.) і створення насамперед економічних умов для їх повернення і використання як інвестиційних і кредитних ресурсів. Більш того, подолання економічної кризи також необхідно пов'язувати із залученням інвестицій, включаючи тіньові капітали, в економіку.

У першу чергу необхідно легалізувати тіньові капітали, з'ясувавши джерела їх походження.

Основними джерелами тіньових капіталів некримінального походження, як свідчить аналіз, є:

- переділ державної власності під час приватизації й участь банківських кредитів у приватизації;
- неповернення виторгу за експортовану продукцію;
- спекулятивні фінансові операції, у тому числі на валютних курсах;
- ухиляння від сплати податків і соціальних внесків;
- підтримка національного товаровиробника шляхом виділення додаткових фінансових і матеріальних ресурсів;
- надання податкових і митних пільг, цільових кредитів;
- створення фіктивних фірм;
- використання численних посередників із метою заплутування ланцюга платежів;
- конвертація безготівкових грошових ресурсів у готівку і приріст обсягу готівкової валюти у внутрішньому обороті країни;
- випуск і реалізація неврахованої продукції і надання неврахованих послуг;
- тінізація бюджетної сфери (створення і витрачання коштів із позабюджетних фондів);

— кредити, що видаються з бюджету сільському господарству на приріст торгових кредитів і авансів, що надані резидентами нерезидентам та ін.

Серед джерел кримінальних капіталів найбільше відомі наркобізнес; незаконна торгівля зброєю; кримінальний промисел; підробка грошей; незаконне ухиляння від сплати податків; хабарі для одержання контрактів і кредитів, у тому числі пільгових; політична корупція (у тому числі нелегальні пожертвування на користь виборчої компанії, що надалі приводить до її успіху); корупція чиновників; шахрайства з цінними паперами; фінансово-економічне шахрайство; крадіжки на підприємствах; заплановані банкрутства; шахрайські операції в банківській сфері; викрадання людей із метою викупу; торгівля дітьми і жінками; проституція; рекет; грабіж комерційних структур і приватних осіб, тероризм; шпигунство; спекулятивні операції з власністю; неконтрольований вивіз за межі країни цінних металів, брухту чорних і кольорових металів; неповернення кредитів; вимивання готівки з обороту. Кримінальні капітали, входячи в структуру тіньових, можуть мати однакові джерела утворення.

З'ясувавши джерела походження тіньових капіталів необхідно встановити і податкові амністії.

При цьому постає питання: які види тіньових капіталів можна амністувати? Існують різні точки зору щодо цього. Але в основному вони зводяться до наступного — амністувати можна тільки тіньові капітали некримінального походження, що знаходяться як усередині країни, так і поза її межами.

Однак, навіть якщо здійснити амністію тіньових капіталів, то вони все одно не підуть у реальну економіку, тому що в Україні поки що не має економічних умов для цього; тобто щоб легалізувати тіньові капітали, необхідно їхнім власниками запропонувати привабливі умови, які б їх влаштували.

Наступне питання: яка ж повинна бути податкова ставка для легалізації тіньових капіталів? Ірина Акімова (Інститут економічних досліджень і політичних консультацій в Україні) вважає, що цей податок повинен становити 13 %, тобто бути такий, який існує нині [4, С. 26].

До речі, в Росії легалізація запрацювала автоматично, коли уряд запропонував прозору схему «плати 13 % і ввезь скільки побажаєш». В Україні, можливо, цей момент був утрачений. Як стверджує народний депутат В. Майстришин, навіть на запропонований в президентському законопроекті «Про легалізацію доходів фізичних осіб, з яких не сплачені податки» 10 % податок,

підприємці не підуть, бо вважають, що це занадто багато, а будуть згодні, в крайньому випадку, на 1—2 %. Проти 10 % податку виступає О. Барановський (ведучий експерт Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова). Він вважає, що необхідно або відмінити цей податок, або значно його скоротити [5, С. 25]. По-друге, в законопроекті недостатньо чітко вказані гарантії суб'єктам, які беруть участь у легалізації доходів.

При цьому заступник голови президентської адміністрації П. Гайдуцький висловився так: суб'єктам легалізації планується видавати державні свідоцтва, де буде вказано, що його власник не буде притягнутий до юридичної відповідальності за те, що він не сплатив податків в минулі роки. Але така «новинка» вряд чи зможе зацікавити тінівиків. Крім того, цей законопроект немає ніяких стимулів для виведення капіталів із тіні.

Щодо проведення податкової амністії, то її можна проводити двома шляхами. Вона може бути або одноразовою (як пропонується сьогодні), або довгостроковою.

У другому випадку вона є фактично постійною. Цей варіант, наприклад, використовують в Німеччині. При цьому доходи, які з тих чи інших причин не були задекларовані, дозволяється задекларувати пізніше.

При цьому розраховують на те, що короткострокова амністія приведе до значного збільшення доходів. За розрахунками Мінфіна, від амністії тіньових капіталів бюджет країни повинен одержати 4 млрд грн.

Порівняно з масштабами «експорту» капіталу це не багато.

Але якщо довіра інвестора до держави невелика, то ніяка амністія не вирішує цього питання.

Вряд чи можна надіятись на суттєве збільшення доходів державного бюджету при короткостроковій амністії.

Тому на перший план виходить довгострокова амністія, яка зміцнює довіру до держави. Вона дає можливість декларувати доходи практично влюбий час. Тим самим дає підстави для додаткових джерел надходження в бюджет.

Є різні підходи щодо проведення і самої податкової амністії. Ставиться питання так: кому і для чого потрібна податкова амністія? Що вона може дати суспільству і економіці країни, чи взагалі вона спроможна щось дати?

В. Кредісов, голова правління Всеукраїнського об'єднання «Нова формація» на дискусії експертів, яка була організована Центром ім. О. Разумкова, висловився так, що він «абсолютно не

вірить, що сьогодні в нашій країні можлива легалізація капіталу» [6, С. 27]. Хоча багато експертів висловлюється за необхідність проведення податкової амністії.

Загальний висновок. Проблема тіньової економіки — це світова проблема. Вона існує у всіх країнах світу. Для того, щоб повернути хоча б частину тіньових капіталів в реальну економіку, необхідна податкова амністія, тобто легалізація тіньових доходів.

Література

1. *Шелудько Н. М.* Проблеми тіньової економіки в Україні // Фінанси України. — 2002. — № 9. — С. 80—86.
2. *Яворская Н.* Теневым капиталистам предлагают «засветиться». Сегодня. — 2004. 6 квітня. — С. 5.
3. *Шевченко С.* Ви ще познайомитеся з «лібералом» Тігіпком // Галицькі контракти. — 2003. — № 6. — С. 12—13.
4. *Акимова И.* Прощение, растянутое на годы // Деловой журнал. — 2004. — № 6. — С. 26.
5. *Барановский А.* Легализация капиталов — процесс сложный // Деловой журнал. — 2004. — № 6. — С. 24—25.
6. *Спиридонов Н., Доценко Я.* «Тень знай свое место!» // Деловой журнал. — 2004. — № 6. — С. 20—25.

Н. А. Фукс

Київський національний економічний університет

ПОНЯТТЯ «БАНК» В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

В умовах ринкової економіки банки мають надзвичайно великі можливості як для позитивного, так і негативного впливу на економічні процеси, що обумовлює необхідність правового регулювання їхньої діяльності. Нині вони перетворюються у суспільно важливі інституції, від результатів діяльності яких залежить добробут держави в цілому та кожного громадянина зокрема. Функції банків вже давно вийшли за межі звичного фінансового посередництва. Поряд з традиційними банківськими операціями (депозитні, кредитні, розрахункові) активно розвиваються нетрадиційні напрямки діяльності (насамперед різноманітні банківські послуги).

Україна, проголосивши незалежність, визначила одним з невідкладних і пріоритетних завдань розбудову власної банківської